

Prawo i polityka penitencjarna

zajęcia nr 2

*Funkcjonowanie systemu
penitencjarnego w Polsce -
rodzaje i typy zakładów karnych,
systemy wykonywania kary pozbawienia
wolności*

rok akademicki 2022/2023

Aleksandra Polak-Kruszyk

Uniwersytet
Wrocławski

Wydział Prawa,
Administracji i Ekonomii

KATEDRA PRAWA KARNEGO WYKONAWCZEGO

Cel wykonywania kary pozbawienia wolności

Art. 67§1 k.k.w.

- ▶ Celem wykonania kary pozbawienia wolności zgodnie z art. 67§1 k.k.w. jest *wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa.*
- ▶ Środkami prowadzącymi do spełnienia niniejszych celów zgodnie z art. 67§2 i 3 k.k.w. mają być:
 - oddziaływania na skazanych przez pracę, kształcenie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, w razie potrzeby stosowanie środków terapeutycznych i podtrzymywanie kontaktów skazanego z rodziną i światem zewnętrznym*

Cel wykonywania kary pozbawienia wolności

Osiągnięcie wspomnianych celów kary pozbawienia wolności umożliwia zróżnicowanie jednostek penitencjarnych:

- ▶ wprowadzenie różnych rodzajów zakładów karnych (art. 69 k.k.w.),
- ▶ typów zakładów karnych (art. 70 k.k.w.)
- ▶ oraz systemów wykonywania kary pozbawienia wolności (art. 81 k.k.w.).

Klasyfikacja skazanych i zakładów karnych

*Uwzględniając różne właściwości skazanych, dokonuje się klasyfikacji więźniów,
a także więzień.*

- ▶ Każdego roku do zakładów karnych i aresztów śledczych trafia w Polsce ponad 85 tys.
- ▶ Podobna liczba osób jest zwalniana z tych zakładów zgodnie z przepisami prawa.
- ▶ Ten proces określa się w penitencjarystyce ruchem osadzonych, do których zalicza się trzy kategorie osób, tj. skazanych na karę pozbawienia wolności, tymczasowo aresztowanych oraz ukaranych (karą aresztu).

Klasyfikacja skazanych

Obowiązujące prawo karne wykonawcze przyjęło cele klasyfikacji więźniów sformułowane w międzynarodowych standardach, a stanowią je:

- ▶ **Umożliwienie właściwych warunków do indywidualnego oddziaływania na skazanych:**
chodzi tutaj o wybór odpowiedniego systemu wykonywania kary, a także rodzaju i typu zakładu karnego, uwzględniając również środowisko, w którym będą oni odbywać karę.
- ▶ **Zapobieganie szkodliwym wpływom skazanych nieprzystosowanych** społecznie bądź zdemoralizowanych

W kodeksie karnym wykonawczym uwzględniono jeszcze dwa ważne cele klasyfikacji, tj:

- ▶ zapewnienie skazanym bezpieczeństwa osobistego w czasie odbywania kary
- ▶ ochronę społeczeństwa i bezpieczeństwa zakładu karnego przez skazanym stwarzającym poważne zagrożenie (skazani szczególnie niebezpieczni).

Jak wygląda klasyfikacja ?

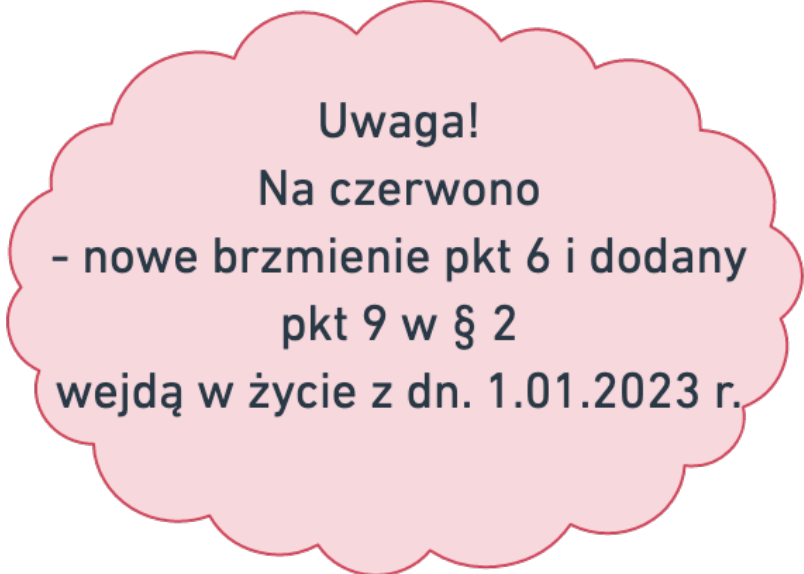
1. Na początku odbywania kary następuje zakwalifikowanie skazanego do odpowiedniej grupy klasyfikacyjnej, co określa się jako **klasyfikację początkową (lub wstępną)**.
2. Z biegiem czasu, przede wszystkim w wyniku zachowania skazanego, może zająć potrzeba zmiany w klasyfikacji skazanego, np. wobec skazanego zaliczanego do kategorii sprawców niebezpiecznych.
3. Wówczas taką decyzję nazywa się **reklasyfikacją lub przeklasyfikowaniem**.
4. Dodatkowo, dokonuje się tzw. klasyfikacji zewnętrznej, polegającej na skierowaniu skazanego do określonego rodzaju i typu zakładu karnego, a także klasyfikacji wewnętrznej, która polega na odpowiednim rozmieszczeniu skazanego w obrębie zakładu karnego, w odpowiedniej celi i na odpowiednim oddziale.

Kryteria klasyfikacji

Art. 82 § 2 k.k.w

Klasyfikacji skazanych dokonuje się mając na względzie w szczególności:

1. Płeć,
2. Wiek,
3. Uprzednie odbywanie kary pozbawienia wolności
4. Umysłność lub nieumyślność czynu,
5. Czas pozostałej do odbycia kary pozbawienia wolności
6. Stan zdrowia fizycznego i psychicznego, w tym stopień uzależnienia od alkoholu, środków odurzających lub psychotropowych **(Stan zdrowia fizycznego i psychicznego, w tym stopień uzależnienia od substancji psychoaktywnej)**
7. Stopień demoralizacji i zagrożenia społecznego
8. Rodzaj popełnionego przestępstwa
- 9. Stosunek skazanego do popełnionego przestępstwa.**

Uwaga!
Na czerwono
- nowe brzmienie pkt 6 i dodany
pkt 9 w § 2
wejdą w życie z dn. 1.01.2023 r.

Klasyfikacja zakładów karnych

W Polsce, zakłady karne podlegają Ministrowi Sprawiedliwości i może on tworzyć nowe zakłady karne w drodze rozporządzeń i zarządzeń.

Może również przekształcać je w areszty śledcze.

- ▶ **Art. 72§3 k.k.w.** Mogą one być tworzone jako samodzielne zakłady, lub jako wyodrębnione oddziały zakładów karnych i aresztów śledczych. ***(Zakłady karne mogą być przekształcane w areszty śledcze).***

Uwaga!

Na czerwono

**- zmiana w tych przepisach -
dotychczas zakłady karne nie mogły być
przekształcane w areszty śledcze
wejdzie w życie z dn. 1.01.2023 r**

Rodzaje zakładów karnych

Zgodnie z art. 69 k.k.w. karę pozbawienia wolności wykonuje się w następujących rodzajach zakładów karnych:

► Zgodnie z art. 69 k.k.w. karę pozbawienia wolności wykonuje się w następujących rodzajach zakładów karnych:

- 1) zakładach karnych dla młodocianych;
- 2) zakładach karnych dla odbywających karę po raz pierwszy;
- 3) zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych;
- 4) zakładach karnych dla odbywających karę aresztu wojskowego.

► Dla celów klasyfikacji skazanych rodzaje zakładów karnych oznacza się literami:

- Zakład karny dla młodocianych – M,
- Zakład karny dla odbywających karę po raz pierwszy – P,
- Zakład karny dla recydywistów penitencjarnych – R,
- Zakład karny dla odbywających karę aresztu wojskowego - W.

Zakład karny dla młodocianych

art. 84 k.k.w.

Zakład karny dla młodocianych wyodrębniono w celu odizolowania tej kategorii skazanych od demoralizującego wpływu innych uwiezionych oraz z przekonania, że młodociani stanowią grupę osób znajdujących się jeszcze w fazie rozwoju biologicznego i psychicznego, więc istnieje większa szansa, aniżeli wobec dorosłych, skutecznych oddziaływań na ich postawy

- ▶ W zakładzie karnym dla młodocianych odbywają karę skazani, którzy nie ukończyli 21 roku życia.
- ▶ Młodociani obligatoryjnie odbywają karę w systemie programowanego oddziaływania.
- ▶ Ponadto przepisy regulaminu przewidują, że w zakładach karnych dla młodocianych prowadzi się w szerszym zakresie zajęcia kulturalno oświatowe, sportowe i wychowania fizycznego, organizuje spotkania z rodzinami oraz współpracuje z osobami godnymi zaufania.
- ▶ Skazani odbywający karę w zakładach karnych dla młodocianych typu zamkniętego i półotwartego mają ponadto prawo do dodatkowego widzenia w miesiącu.
- ▶ Wobec młodocianych nie stosuje się surowszych kar dyscyplinarnych
- ▶ Młodocianego, któremu pozostało co najmniej 6 miesięcy do nabycia prawa do ubiegania się o warunkowe zwolnienie lub sprawiającego trudności wychowawcze, poddaje się badaniom psychologicznym;.

Jeżeli jest to uzasadnione dorosły skazany po raz pierwszy, wyróżniający się dobrą postawą może odbywać karę w zakładzie karnym dla młodocianych.

Zakłady karne dla odbywających karę po raz pierwszy

art. 85 k.k.w.

- ▶ W zakładach karnych dla odbywających karę po raz pierwszy osadzeni zostają skazani, którzy nie zostali skierowani do zakładu dla młodocianych, dla recydywistów penitencjarnych czy odbywających karę aresztu wojskowego oraz skazani odbywający zastępczą karę pozbawienia wolności orzeczoną w tej samej sprawie.
- ▶ W tego typu zakładach mogą odbywać karę **osoby skazane po raz pierwszy za przestępstwa nieumyślne**. (Kryterium decydującym o zakwalifikowaniu do tej grupy jest więc: fakt uprzedniego odbywania kary pozbawienia wolności lub kary aresztu, jak i umyślność popełnionych przestępstw lub wykroczeń)
- ▶ Odbywający karę mogą korzystać w zakładzie karnym z zatrudnienia, nauczania oraz zajęć społeczno-wychowawczych i sportowych.

W zakładzie karnym dla odbywających karę po raz pierwszy mogą odbywać karę młodociani skazani za przestępstwo, o którym mowa w art. 10 § 2 Kodeksu karnego, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze i resocjalizacyjne

Uwaga!
Na czerwono
- dodany paragraf § do art. 85 k.k.w.
wejdzie w życie z dn. 1.01.2023 r

Zakład karny dla recydywistów penitencjarnych

art. 86 k.k.w.

- ▶ W zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych odbywają karę dorośli skazani za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności lub zastępczą karę pozbawienia wolności oraz ukarani za wykroczenia umyślne, zasadniczą lub zastępczą karę aresztu, **którzy poprzednio odbywali już takie kary lub karę aresztu wojskowego za umyślne przestępstwa lub wykroczenia**, chyba że szczególne względy resocjalizacyjne przemawiają za skierowaniem ich do zakładu karnego dla odbywających karę po raz pierwszy.
- ▶ Stanowią oni kategorię skazanych bardzo surowo traktowanych.
- ▶ Wyraża się to przede wszystkim w większym stopniu izolacji i mniejszym zakresie uprawnień.

Zakład karny dla odbywających karę aresztu wojskowego art. 87 k.k.w.

Areszt wojskowy jest karą stosowaną wobec żołnierzy.

- ▶ Kary aresztu wojskowego trwają najmniej miesiąc, najwięcej dwa lata.
- ▶ Podczas odbywania kary skazany ma obowiązek pracy lub nauki.
- ▶ W tego typu zakładach uwzględnia się przestrzeganie dyscypliny wojskowej i elementów szkoleń wojskowych.
- ▶ Skazani umieszczeni są w odrębnych pomieszczeniach przy zachowaniu hierarchii w stopniach wojskowych.
- ▶ Areszt wykonywany jest zgodnie z przepisami dotyczącymi kary pozbawienia wolności, chyba że przepisy części wojskowej Kodeksu karnego wykonawczego stanowią inaczej.

UWAGA! Co do zasady to do Policji należy doprowadzenie skazanego do zakładu karnego w celu odbycia kary pozbawienia wolności (art. 79 § 2 k.k.w.) Jednak jeżeli skazanym jest żołnierz, a sąd zarządza doprowadzenie go do zakładu karnego, obowiązek doprowadzenia spoczywa na właściwych organach wojskowych, tj. Żandarmerii Wojskowej (art. 79 § 3 k.k.w.)

Skazane kobiety

Kobieta odmiennie odczuwa izolację penitencjarną.

- ▶ Skazana kobieta odbywa karę w zakładzie karnym typu półotwartego, chyba że stopień demoralizacji lub względy bezpieczeństwa przemawiają za odbywaniem kary w zakładzie karnym innego typu.
- ▶ Kobiecie ciężarnej lub karmiącej zapewnia się opiekę specjalistyczną.
- ▶ Skazana kobieta korzysta co najmniej raz dziennie z ciepłej wody i dwa razy w tygodniu z ciepłej kąpieli.
- ▶ Kobiety odbywają karę odrębnie od mężczyzn.
- ▶ Ustawodawca nie wymaga tworzenia odrębnych zakładów karnych dla kobiet, choć i takie funkcjonują (Np. ZK Lubliniec, ZK Krzywaniec) Wystarczy jednak odseparowanie kobiet od mężczyzn, poprzez umieszczenie ich w oddzielnych celach lub poprzez utworzenie odrębnego oddziału (np. ZK nr 1 na Kleczkowskiej).

Przywieszienne Domy dla Matki i Dziecka- W celu umożliwienia matce pozbawionej wolności sprawowania stałej i bezpośredniej opieki nad dzieckiem organizuje się przy wskazanych zakładach karnych domy dla matki i dziecka, w których dziecko może przebywać na życzenie matki do ukończenia **3 roku życia**, chyba że względy wychowawcze lub zdrowotne, potwierdzone opinią lekarza albo psychologa, przemawiają za oddzieleniem dziecka od matki albo za przedłużeniem lub skróceniem tego okresu.

Typy zakładów karnych

► **Zakłady karne każdego rodzaju mogą być organizowane jako zakłady typu:**

- 1) Zamkniętego (art. 90 k.k.w.)
- 2) Półotwartego (art. 91 k.k.w.)
- 3) Otwartego (art. 92 k.k.w.)

► Poszczególne typy zakładów różnią się od siebie stopniem zabezpieczenia, stopniem izolacji skazanych oraz wynikającymi z tego obowiązkami i uprawnieniami w zakresie poruszania się wewnątrz zakładu i poza jego obrębem (art. 70 §2 k.k.w.)

W zakładzie karnym typu zamkniętego

art. 90 k.k.w. :

- ▶ Cele mieszkalne skazanych są w zasadzie zamknięte całą dobę, jeśli jednak względy bezpieczeństwa nie stoją na przeszkodzie, cele mogą być otwarte przez określony czas w ciągu dnia (decyzję co do otwarcia podejmuje dyrektor, ustalając porządek wewnętrzny zakładu).
- ▶ Skazani powinni być zatrudnieni na terenie zakładu, poza terenem mogą być zatrudnieni jedynie w pełnym systemie konwojowania (nie dotyczy to skazanych niebezpiecznych oraz odbywających karę dożywotniego pozbawienia wolności, którzy mogą wykonywać pracę wyłącznie na terenie zakładu).
- ▶ Zajęcie kulturalno- oświatowe, sportowe i nauczanie odbywa się na terenie zakładu.
- ▶ Skazani mogą korzystać z własnej bielizny i obuwia, ale korzystanie z własnej odzieży wymaga zezwolenia dyrektora.
- ▶ Poruszanie się skazanych po terenie zakładu odbywa się w sposób zorganizowany i pod dozorem.
- ▶ Skazanym osadzonym w tego typu zakładzie nie udziela się przepustek, a udzielanie nagród związanych z opuszczeniem zakładu ograniczone jest szczególnymi przepisami.
- ▶ Skazany może korzystać z 2 widzeń w miesiącu (pod dozorem funkcjonariusza, który prowadzi również kontrolę rozmów). **Młodociany w zakładzie karnym typu zamkniętego** - korzysta z 3 widzeń w miesiącu.
- ▶ Kontrolowane są również rozmowy telefoniczne oraz korespondencja.

W zakładzie karnym typu półotwartego

art. 91 k.k.w.:

- ▶ Cele mieszkalne skazanych pozostają otwarte w dzień, w porze nocnej mogą być zamknięte (art.91 k.k.w.).
- ▶ Skazani mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny, obuwia oraz poruszać się po terenie zakładu w czasie i miejscach ustalonych w porządku wewnętrznym określonym przez dyrektora zakładu.
- ▶ Mogą być zatrudnieni poza terenem zakładu w systemie zmniejszonego konwojowania lub bez konwojenta albo na pojedynczych stanowiskach pracy, mogą także- po uzyskaniu zezwolenia dyrektora- brać udział w nauczaniu, szkoleniu i zajęciach terapeutycznych poza zakładem.
- ▶ Dodatkowo administracja może organizować grupowe zajęcia kulturalno- oświatowe i sportowe poza zakładem.
- ▶ Istotnym elementem jest możliwość uzyskania przepustek, ale nie częściej niż raz na dwa miesiące i na okres nie przekraczający łącznie 14 dni w roku.
- ▶ Regulamin przewiduje 3 widzenia w miesiącu, oraz możliwość sprawowania kontroli nad widzeniami czy korespondencją. **Młodociany w zakładzie karnym typu półotwartego** - korzysta z 4 widzeń w miesiącu.

W zakładzie karnym typu półotwartego

art. 92 k.k.w.:

- ▶ Cele mieszkalne są otwarte całą dobę.
- ▶ Pierwszeństwo przed zatrudnieniem z zakładu przypada zatrudnieniu na zewnątrz (art.92 k.k.w.).
- ▶ Skazani mogą otrzymywać z depozytu zakładowego pieniądze pozostające do ich dyspozycji, mogą też uzyskać zezwolenie dyrektora na indywidualny udział w zajęciach i imprezach kulturalno oświatowych poza zakładem.
- ▶ Mogą uzyskać przepustki na czas nie przekraczający 28 dni w roku, nie częściej niż raz w miesiącu.
- ▶ Mają oni prawo do korzystania z nieograniczonej liczby widzeń w dniach i godzinach wyznaczonych porządkiem wewnętrznym zakładu.
- ▶ Rozmowy w trakcie widzeń oraz korespondencja nie podlegają kontroli.

Typy zakładów karnych

Podsumowanie

Uwaga!
Na czerwono
- nowe brzmienie przepisu-
wydłużono niezbędny okres odbycia kary
do przeniesienia z zakładu typu
zamkniętego skazanych dożywotnich
wejdzie w życie z dn. 1.01.2023 r

- ▶ Jeżeli postawa i zachowanie skazanego za tym przemawiają przenosi się go z zakładu karnego typu zamkniętego do zakładu typu półotwartego lub otwartego (zasada wolnej progresji, art. 89 §1 k.k.w.).
- ▶ Wyjątek dotyczy skazanych karę dożywotniego pozbawienia wolności- rozpoczynają oni karę zawsze w zakładach karnych typu zamkniętego, można ich przenieść do zakładu typu półotwartego po odbyciu co najmniej 15 lat kary, a do zakładu otwartego po odbyciu co najmniej 20 lat kary (art. 89 §2 k.k.w.).

[Skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności można przenieść do zakładu karnego typu półotwartego po odbyciu przez niego co najmniej 20 lat, a do zakładu karnego typu otwartego – po odbyciu przez niego co najmniej 25 lat kary. Przeniesienie może nastąpić po przeprowadzeniu badań psychologicznych, a także psychiatrycznych.]

- ▶ Ujemna ocena postawy i zachowania skazanego, a także względy bezpieczeństwa mogą powodować przeniesienie go do zakładu karnego typu półotwartego lub zamkniętego.
- ▶ Kobiety w pierwszej kolejności należy umieszczać skazane w zakładach typu półotwartego art. 87§2 K.K.W. (kobiety znoszą izolację penitencjarną gorzej od mężczyzn, szczególnie w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego)

Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności

Art. 81 k.k.w.

Obowiązujący kodeks karny wykonawczy w art. 81 stanowi, że karę pozbawienia wolności wykonuje się w systemie:

- ▶ Programowanego oddziaływania
- ▶ Terapeutycznym
- ▶ Zwykłym

To kodeksowe określenie nie wyczerpuje problematyki systemów wykonywania kary, ponieważ mają one różne odniesienie w poszczególnych rodzajach i typach zakładów karnych. Kodeks karny wykonawczy

Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności

Art. 81 k.k.w.

O tym, w którym systemie skazani odbywają kary zgodnie z obowiązującymi przepisami, decydują:

- ▶ Sąd orzekający (który może orzec jedynie o wykonywaniu kary w systemie terapeutycznym)
- ▶ Sąd penitencjarny oraz
- ▶ Komisja Penitencjarna

! Należy pamiętać, że wpływ na wyznaczenie określonego systemu wykonywania kary, niekiedy nawet decydujący mają również sami skazani, składając stosowne wnioski, jak też wyrażając zgodę na zastosowanie wybranego systemu, w czym ujawnia się zasada podmiotowego postępowania ze skazanymi

System programowanego oddziaływania

Zasadą jest system programowanego oddziaływania

- ▶ Jest to podstawowy sposób wykonywania kary pozbawienia wolności i on najpełniej służy resocjalizacji skazanych tj. zmianie postaw osadzonych, poprzez ugruntowanie społecznie akceptowanego systemu wartości, a także umożliwienie skazanym niezbędnych umiejętności społecznych i zawodowych, bez których nie będzie możliwa pomyślna ich readaptacja społeczna po zwolnieniu z zakładu karnego
- ▶ w systemie programowego oddziaływania odbywają karę **obowiązkowo - młodociani**,
- ▶ a także **dobrowolnie skazani dorośli**, którzy po przedstawieniu im projektu programu oddziaływania **wyrażają zgodę na współudział w jego opracowaniu i wykonaniu**- art. 95§1 K.K.W. **(którzy wyrażają zgodę na współudział w opracowaniu i wykonaniu indywidualnego programu oddziaływania)**

Dla większości skazanych jest to zatem dobrowolny system (odstępstwo: młodociani, których powinno się resocjalizować- nawet bez ich zgody)

Uwaga!
Na czerwono
- nowe brzmienie -
bez przedstawiania im projektu planu
wejdzie w życie z dn. 1.01.2023 r

System programowanego oddziaływania

Niepowodzenie w realizacji przyjętego programu?

Co dalej?

- ▶ Wykonywanie programów oddziaływania podlega okresowym ocenom; programy te mogą ulegać zmianom.
- ▶ Skazanego dorosłego przenosi się do odbywania kary w systemie zwykłym, jeżeli nie przestrzega on wymagań ustalonych w programie oddziaływania.

System programowanego oddziaływania

Niepowodzenie w realizacji przyjętego programu?

Co dalej?

- ▶ Jeżeli ujawniło się, że skazany jest głęboko zaburzony psychicznie, czego z początku nie można było stwierdzić (nie wszyscy odbywający karę w systemie programowanego oddziaływania są poddawani odpowiednim badaniom osobopoznawczym w ośrodku diagnostycznym).
- ▶ Podobnie jeśli w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania okaże się, że wykryte w toku początkowo dokonanej klasyfikacji nadużywanie alkoholu jest już chorobowym uzależnieniem od alkoholu i wymaga leczenia.
- ▶ Jeśli u skazanego, który początkowo znajdował się w dobrym stanie psychicznym, pod wpływem warunków odbywania kary, zachowania współskazanych, zmienionej sytuacji rodzinnej lub z innych przyczyn mogą wystąpić zaburzenia zachowania
 - ▶ Wówczas skazanego ***przenosi się go do systemu terapeutycznego.***
 - ▶ Poddaje się go odpowiedniemu leczeniu bądź terapii, aż do osiągnięcia określonej poprawy w fizycznym lub psychicznym stanie zdrowia.

System programowanego oddziaływania

Niepowodzenie w realizacji przyjętego programu?

Co dalej?

- ▶ W przypadku gdy odbywanie kary w systemie programowanego oddziaływania skończyło się niepowodzeniem i trzeba z niego zrezygnować i następnie skierowano skazanego do odbywania kary pozbawienia wolności w systemie zwykłym lub terapeutycznym to nie ma przeciwwskazań, żeby po pomyślnie zakończonym leczeniu lub kuracji odwykowej takiemu skazanemu ponownie umożliwić odbywanie kary w systemie programowanego oddziaływania.

System terapeutyczny

Uwaga!
Na czerwono
- nowe brzmienie -
Nowe brzmienie § 1 w art. 96 wejdzie w
życie z dn. 1.01.2023 r.
brak uzależnionych od alkoholu

► System terapeutyczny obejmuje kilka różniących się kategorii skazanych:

1. Z zaburzeniami psychicznymi niepsychotycznymi (ale nie chorych psychicznie) w tym skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej
2. Upośledzonych umysłowo
3. Uzależnionych od alkoholu, innych środków odurzających lub psychotropowych (przede wszystkim narkotyków lub dopalaczy) **Uzależnieni od substancji psychoaktywnej**
4. Niepełnosprawnych fizycznie wymagający oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej
5. W systemie terapeutycznym mogą też odbywać karę skazani z wszystkich kategorii i grup klasyfikacyjnych, jeżeli tylko spełniają przesłanki uzasadniające oddziaływania specjalistyczne

- Są to skazani, którzy wymagają stosowania środków leczniczych, terapeutycznych i oddziaływania odwykowego: zarówno dobrowolnie zgadzający się na oddziaływania terapeutyczne, jak i skazani wobec których zastosowanie ma przymusowe umieszczenie w systemie terapeutycznym

System terapeutyczny

► System terapeutyczny obejmuje kilka różniących się kategorii skazanych:

- **Skazani niepełnosprawni fizycznie:** osoby kalekie, chronicznie chore, jeżeli te schorzenia wpływają w znacznym stopniu ograniczająco na wykonywanie różnorodnych funkcji ciała ludzkiego.
- **Również skazani w podeszłym wieku** - jeżeli naturalne funkcje ich organizmu są w znacznym stopniu i w sposób trwały ograniczone
- **Skazani z zaburzeniami preferencji seksualnych**
- **Skazani uzależnieni**
- Rozmaitość cech i właściwości patologicznych charakteryzujących skazanych, kierowanych do terapeutycznego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności - przekłada się na wielość specjalności lekarskich i psychologicznych, które będą miały zastosowanie w tym systemie oddziaływania (psychoterapie, psychokorekcja, psychoedukacja, rehabilitacja)

Ciekawostka

- W piśmiennictwie psychiatrycznym występuje podział zaburzeń sfery psychicznej **na psychotyczne i niepsychotyczne.**
- **Sprawcy psychotyczni (chorzy psychicznie)** nie ponoszą odpowiedzialności karnej na zasadach ogólnych - w stosunku do nich zostaną zastosowane środki zapobiegawcze (m.in. pobyt w zakładzie psychiatrycznym)
- **Sprawcy niepsychotyczni (z zaburzeniami psychicznymi, np. Zaburzeniami preferencji seksualnych)** ponoszą odpowiedzialność karną na zasadach ogólnych, z tym że karę odbywają w systemie terapeutycznym
- O tym decydują biegli psychiatrzy

System terapeutyczny

Zgodnie z brzmieniem art. 96 § 4 k.k.w. karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym wykonuje się przede wszystkim w oddziale terapeutycznym o określonej specjalizacji.

W ramach polskiego systemu penitencjarnego wydzielono zatem cztery typy takich oddziałów przeznaczone odpowiednio dla skazanych:

- ▶ z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo
- ▶ uzależnionych od alkoholu
- ▶ uzależnionych od środków odurzających i substancji psychotropowych

po nowelizacji będzie jeden oddział dla uzależnionych

- ▶ niepełnosprawnych fizycznie

System terapeutyczny

Zgodnie z brzmieniem art. 96 §1 k.k.w. skierowanie do systemu terapeutycznego następuje z chwilą ustalenia dwóch okoliczności:

1. występowania u skazanego niepsychotycznych zaburzeń psychicznych, upośledzenia umysłowego, stanu uzależnienia
2. lub niepełnosprawności fizycznej oraz wymogu „oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej”

System terapeutyczny

Zgodnie z brzmieniem art. 96 § 2 kkw karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym wykonuje się przede wszystkim w oddziale terapeutycznym o określonej specjalizacji.

- ▶ Przepis ten konstytuuje istotną regułę dla postępowania ze skazanymi wymagającymi specjalistycznych oddziaływań. lub niepełnosprawności fizycznej oraz wymogu „oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjne”
- Stwarza podstawę dla racjonalnej organizacji pracy terapeutycznej z uwzględnieniem podziału na węższe grupy skazanych, przydzielonych ze względu na rodzaj schorzenia, do odpowiadających ich potrzebom specjalistycznych placówek (oddziałów) terapeutycznych.

System terapeutyczny

Do zadań w zakresie stosowania środków oddziaływania terapeutycznego należy:

- Zapobieganie pogłębianiu się nieprawidłowych cech osobowości,
 - Przywracanie równowagi psychicznej,
 - Kształtowanie umiejętności współżycia społecznego,
 - Przygotowanie do samodzielnego życia
- ▶ Są to właściwości człowieka i sposób postępowania mające bardzo duże znaczenie dla prawidłowego wykonywania kary i następnie pomyślnej readaptacji społecznej

System terapeutyczny

Kodeks karny wykonawczy stara się pomóc w prowadzeniu postępowania leczniczego, oddziaływania psychologicznego wobec skazanych poprzez:

- Dostosowanie wykonywania kary pozbawienia wolności - tj. zatrudnienia, nauczania i stosowania zasad higieny i opieki sanitarnej do wymagań skutecznego leczenia i oddziaływania terapeutycznego
- Są to odstępstwa w wykonywaniu kary, które nie naruszają podstawowych praw skazanych, jak też celów, zasad i funkcji wykonywanej kary
- Np. kształcenie lub organizowanie pracy osobom niepełnosprawnym - organizowane jest dla nich zatrudnienie w warunkach pracy chronionej

System terapeutyczny

Jeżeli skazani wskutek wyleczenia lub istotnej poprawy stanu zdrowia nie wymagają już odbywania kary w systemie terapeutycznym, to wówczas:

- Są przenoszeni do odpowiedniego systemu wykonywania kary
- **Podstawę do orzeczenia skierowania do systemu-** powinny stanowić badania osobopoznawcze bądź dane zawarte w aktach sprawy karnej - zwłaszcza opinie biegłych psychiatrów lub psychologów

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych

Terapia uzależnień w zakładzie karnym jest uzasadniona istnieniem silnych związków między używaniem substancji psychoaktywnych – szczególnie alkoholu – a przestępczością.

- ➡ Spożywanie alkoholu powoduje rozluźnienie hamulców społecznych, a także podwyższenie poziomu agresji
- ➡ Uzależnienie jest przewlekłym zaburzeniem behawioralnym
- ➡ Wysokie prawdopodobieństwo sięgania po substancje odurzające występuje bowiem u jednostek z osobowością antyspołeczną
- ➡ Problemy z nadużywaniem lub uzależnieniem od substancji psychoaktywnych wpływają negatywnie na proces adaptacji więźnia do warunków zakładu karnego.
- ➡ Przymusowa abstynencja skutkuje różnego rodzaju trudnościami w funkcjonowaniu skazanych – przede wszystkim problemami emocjonalnymi, stanami napięcia i drażliwości, konfliktowością i brakiem krytycyzmu

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych

Spożywanie alkoholu powoduje u jednostki przejście od sterowania racjonalnego do emocjonalnego, tak więc powoduje obniżenie jakości oceniania sytuacji, w jakiej się ta jednostka znalazła. Osoba taka słabiej kontroluje swoje postępowanie, co jest szczególnie ważne w sytuacjach, gdy ofiara zachowuje się prowokująco

- ➡ B. Hołyst podkreśla, że alkoholizm może występować u osób, które już wcześniej popełniały przestępstwa, bądź też może stać się jednym z głównych czynników demoralizacji jednostki.
- ➡ Analizując kryminogenną rolę alkoholu, należy wskazać, że najwięcej przestępstw jest popełnianych przez osoby uzależnione od tej substancji lub pozostające w niebezpiecznym stanie alkoholowym.
- ➡ Niebezpieczny stan alkoholowy może przybrać trzy formy: jako pograniczne zachowań przestępczych, jako cecha konstruktywna przestępstwa, lub jako okoliczność świadcząca o osobowości sprawcy.

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych

Skłonność do uzależnień to istotna bariera, która niweczy wszelkie wysiłki resocjalizacyjne w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności i stanowi istotny czynnik recydywy.

- ➡ Nadużywanie alkoholu i zażywanie środków odurzających zaburza psychospołeczne funkcjonowanie człowieka, powoduje szereg problemów w życiu osobistym jednostki, sprzyja powstawaniu konfliktów w rodzinie, środowisku koleżeńskim czy w życiu zawodowym.
- ➡ Badania kryminologiczne dowodzą, że wiele przestępstw popełnianych jest w stanie nietrzeźwości sprawcy – przykładowo: częściej niż co drugie zabójstwo, średnio co trzecie pobicie bądź rozbój oraz ok 3/4 wypadków znęcania się nad osobą najbliższą. Osoby nadmiernie pijące są bardziej podatne na popełnianie przestępstw niż osoby pijące umiarkowanie lub wcale.
- ➡ Alkohol odgrywa istotną rolę również w przypadku wypadków drogowych.

W 2019 roku wszyscy nietrzeźwi uczestnicy ruchu drogowego spowodowali łącznie 5748 wypadków. Najwięcej wypadków było spowodowanych z winy pijanego kierującego - 4005, w wypadkach tych zginęło 490 osób, a 5 609 zostało rannych

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych

Skazani uzależnieni od alkoholu - postępowanie:

- ➡ Osoby skazane wyrokiem sądu (lub przebywające w aresztach śledczych), po przybyciu do jednostki penitencjarnej zostają poddane badaniom.
- ➡ Jeżeli lekarz stwierdzi u takiej osoby zatrucie alkoholem, to pacjent zostaje oddelegowany na oddział detoksykacyjny.
- ➡ Wówczas psycholog więzienny diagnozuje uzależnienie.
- ➡ Jeśli powikłania związane z odstawieniem środka odurzającego nie są tak silne, pacjent trafia do ambulatorium zakładu karnego i tam podaje się mu odpowiednie leki.
- ➡ W przypadku stwierdzenia uzależnienia psycholog więzienny informuje osadzonego o możliwości podjęcia leczenia w jednostce penitencjarnej.

Skazani uzależnieni- postępowanie

Jezeli przestępstwo zostało
popetnione w związku z nadużywaniem, lub używaniem
substancji psychoaktywnych lub odurzających

Wówczas zgodnie z art. 62 kk sąd może określić rodzaj i typ zakładu karnego, a także orzec o wykonywaniu kary pozbawieniu wolności w systemie terapeutycznym.

jeżeli skazany wyrazi zgodę

Wówczas jest kwalifikowany do zwykłych oddziałów terapeutycznych

Jeśli osadzony wyrazi zgodę na leczenie, wówczas zostaje on zakwalifikowany do odbywania kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym

w razie braku zgody

O stosowaniu leczenia, lub rehabilitacji
orzeka sąd penitencjarny

Jeśli nie wyrazi zgody, wówczas trafia
na oddział terapeutyczny,
który przyjmuje osadzonych bez ich
zgody

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych

Specyfika leczenia odwykowego w zakładach karnych:

- ➡ W jednostkach penitencjarnych nie jest możliwe przeniesienie form pracy z osobami uzależnionymi od alkoholu z warunków wolnościowych.
 - ➡ Specyfika pracy w zakładach karnych z osobami uzależnionymi od alkoholu wynika przede wszystkim ze specyficznego miejsca oddziaływań oraz ze specyfiki samych pacjentów.
 - ➡ Pociąga to za sobą oczywiście konieczność prowadzenia terapii nieco różniącej się, od tej prowadzonej na wolności, oraz wymusza tworzenie odmiennych ofert pracy z uzależnionymi
-
- ▶ Sam pobyt w zakładzie karnym jest przyczyną abstynencji, która jednak, by wytrwać w trzeźwości, sama nie wystarcza. Leczenie alkoholizmu w warunkach izolacji przebiega bez możliwości sprawdzania siebie.
 - ▶ Dlatego ważny jest moment podjęcia leczenia

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych

Specyfika leczenia odwykowego w zakładach karnych:

- ➡ Czas realizacji podstawowego cyklu terapeutycznego wynosi aktualnie w stosunku do sprawców uzależnionych od 3 miesięcy (skazani uzależnieni od alkoholu) do 6 miesięcy (skazani uzależnieni od narkotyków). Jest to okres względnie krótki, krótszy, niż w większości tego typu programach realizowanych w systemach więziennych innych krajów
- ➡ Znaczna część specjalistów opowiada się za rozpoczęciem terapii sześć miesięcy przed zakończeniem odbywania kary, niezależnie od wcześniejszych deklaracji skazanego o gotowości podjęcia leczenia.
- ➡ Badacze ci uważają, że terapia w zakładzie ma za zadanie przysposobić osadzonego do funkcjonowania i radzenia sobie w warunkach wolnościowych.

Dlatego też okres między zakończeniem leczenia a zakończeniem odbywania kary nie może być zbyt długi, ponieważ wiąże się to z możliwością zapomnienia pewnych informacji, które byłyby niezbędne w środowisku otwartym. Inna grupa specjalistów uważa, że trzeba wykorzystać moment, w którym osadzony deklaruje gotowość do podjęcia leczenia, niezależnie od ilości czasu pozostałego do zakończenia odbywania kary, ponieważ taki moment zdarza się niezwykle rzadko

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych- plusy

Leczenie uzależnienia w zakładach karnych ma swoje pozytywy:

- ➡ Już samo umieszczenie w jednostce penitencjarnej stwarza dogodną sytuację dla osób, które w warunkach wolnościowych nigdy by się leczeniu nie poddały.
- ➡ Na samym początku odbywania kary można zdiagnozować osobę uzależnioną i zaoferować jej pomoc, jeśli oczywiście skazany nie został wcześniej sądownie zobligowany do leczenia.
- ➡ Leczenie w zakładzie karnym jest tańsze niż leczenie na wolności, gdyż pacjenci - niezależnie od tego, czy są objęci terapią czy nie - są i tak utrzymywani przez jednostkę penitencjarną, w której aktualnie przebywają

Charakterystyczną cechą osób objętych terapią w zakładzie karnym jest to, że występują oni w podwójnej roli a mianowicie, są przede wszystkim więźniami oraz są pacjentami.

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych- odmienności w zakresie terapii

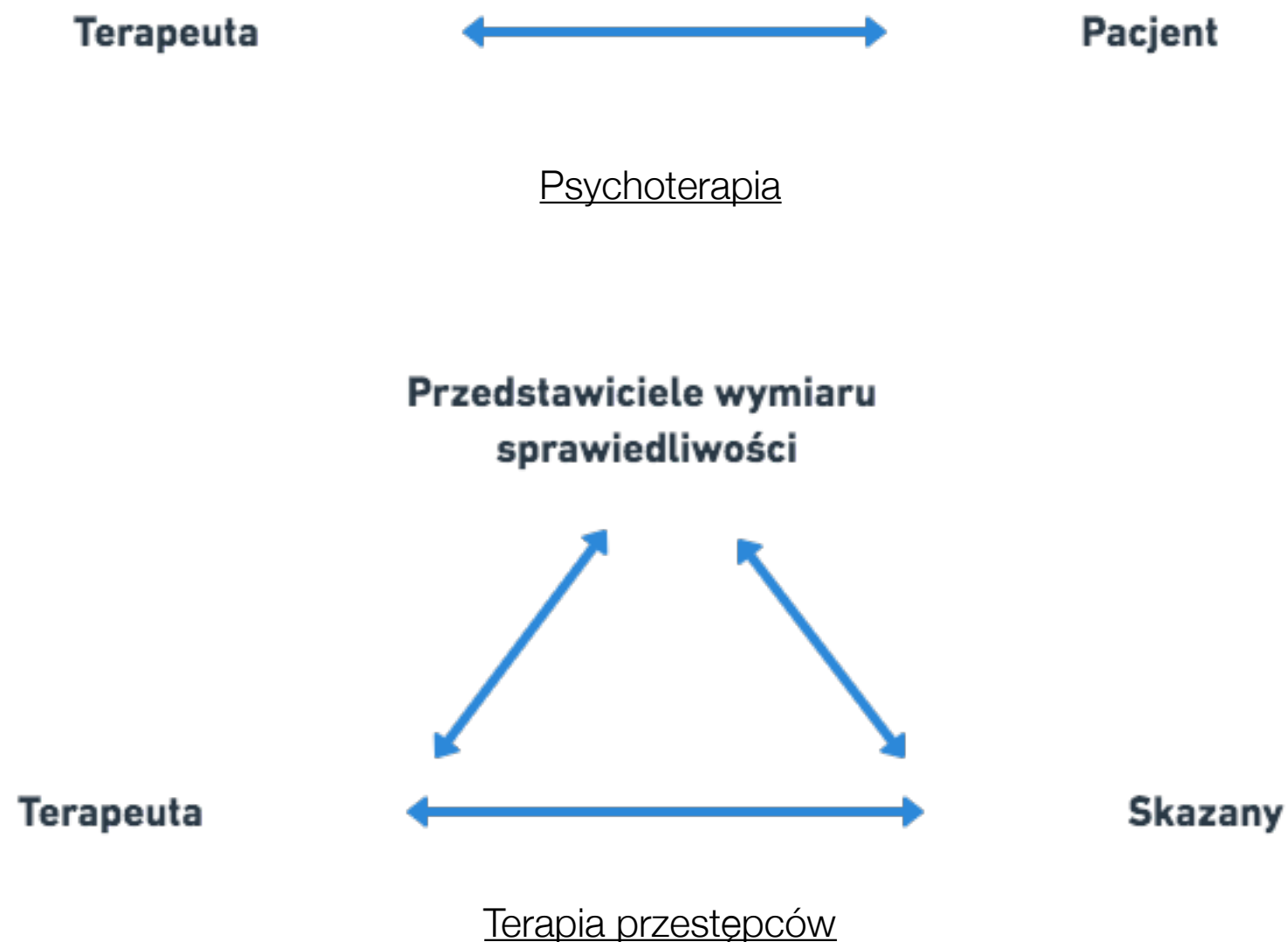
Specyfika leczenia odwykowego w zakładach karnych:

- ➡ Również praca terapeutów w zakładach karnych ma swoje specyficzne cechy.
- ➡ W warunkach izolacji szerszy jest zakres stosowania przymusu w oddziaływaniach terapeutycznych, co generuje potrzebę odmiennych rozwiązań organizacyjnych
- ➡ Terapeuci odpowiadają nie tylko za jakość, efektywność oddziaływań, ale także bezpieczeństwo zarówno pacjenta, jak i jednostki penitencjarnej, w której pracują.
- ➡ Odmienny jest typ relacji terapeutycznej - z jednej strony praca terapeutów objęta jest tajemnicą zawodową, z drugiej zaś strony, wymaga się od nich pomocy przy formułowaniu prognoz kryminologicznych i społecznych.

Charakterystyczną cechą osób objętych terapią w zakładzie karnym jest to, że występują oni w podwójnej roli a mianowicie, są przede wszystkim więźniami oraz są pacjentami.

Trójbiegunowa relacja terapeutyczna

Relacja terapeutyczna pomiędzy terapeutą a skazanym różni się od tradycyjnego, dominującego typu relacji obowiązującej w obszarze pomocy psychologicznej czy ochronie zdrowia psychicznego

Czynniki utrudniające pracę

Specyfika leczenia odwykowego w zakładach karnych:

- ➡ Czynnikiem utrudniającym pracę terapeutyczną z osadzonymi jest niezaprzeczalnie fakt istnienia podkultury więziennej
- ➡ W warunkach izolacji leczą się specyficzni pacjenci. Są to osoby zazwyczaj słabo wykształcone. Rzadko zdarzają się przypadki ukończenia szkoły średniej, większość z nich ukończyła zasadniczą szkołę zawodową (często dopiero w więzieniu), lub szkołę specjalną.
- ➡ Wyróżniającą cechą pacjentów więziennych oddziałów odwykowych jest też to, że są oni bardziej złośliwi niż alkoholicy przebywający na wolności. Większą część z nich można zaliczyć do chronicznych złośliwów. Charakterystyczne jest również to, że u znacznej części osadzonych uzależnionych od alkoholu występują poważne zaburzenia osobowości lub występuje uzależnienie od środków chemicznych zmieniających nastrój.

Czynniki utrudniające pracę

- ➡ Osoby poddane terapii w warunkach ZK są bardzo nieufne. Przyczyną tego stanu rzeczy jest przymusowa konieczność przebywania w zakładzie karnym

Pacjent, który leczy się w warunkach wolnościowych, gdy tak zdecyduje, może nie przyjść, zrezygnować, nigdy więcej nie zobaczy osób, które wraz z nim się leczyły. Natomiast w więzieniu nie ma anonimowości, niezależnie od tego czy skazany będzie kontynuował terapię, czy nie - pozostanie w dalszym ciągu w zakładzie.

- ➡ Dlatego bardzo trudno jest dotrzeć do pacjentów, długi okres czasu zajmuje im otwarcie się.
- ➡ Charakterystyczną cechą pacjentów w warunkach izolacji jest również to, że po opuszczeniu zakładu niezwykle rzadko szukają pomocy w grupach wsparcia.

Możliwe trudności terapeutyczne

Szczególna grupa: socjopaci / psychopaci

- ➡ Terapia socjopatów/psychopatów w warunkach więziennych stanowi bardzo złożone zagadnienie. !
Podstawą podejmowanych zadań korekcyjnych wobec jednostek socjopatycznych/psychopatycznych powinna być diagnoza zmiennych osobowościowych oraz ich powiązania z czynnikami sytuacyjnymi

Trudności w oddziaływaniach korekcyjnych wobec tego rodzaju sprawców wynikają z kilku przyczyn:

- ➡ Cechy psychopatyczne kształtują się bardzo wcześnie w rozwoju osobniczym, a pobyt w więzieniu prowadzi do ich nasilenia – przede wszystkim do wzrostu pobudliwości i niesubordynacji, a jednocześnie do zmniejszenia samokontroli i samokrytycyzmu.
- ➡ Tego rodzaju skazani najczęściej uczestniczą w zajęciach wbrew swojej woli i spostrzegają działania terapeutyczne jako grę. W tej sytuacji celem więźnia jest oszukanie terapeuty poprzez udawanie skruchy i chęci odkupienia winy, a w końcu ostateczny powrót do wcześniejszych zachowań
- ➡ Natomiast trzecia trudność polega na tym, że psychopaci potrafią znakomicie symulować poprawę zachowania w sytuacji uzyskiwania korzyści – postępy w terapii znikają wówczas, gdy określone zachowanie przestaje być nagradzane.

Terapia osób uzależnionych w jednostkach penitencjarnych

Podsumowanie:

- ➡ Pomimo iż przybywa nowych oddziałów terapeutycznych, to jednak wciąż jest ich o wiele za mało, gdyż oczekujących na objęcie terapią jest z roku na rok coraz więcej. Podkreśla się konieczność podwojenia liczby oddziałów. Skazani zakwalifikowani do objęcia ich terapią muszą czekać na jej rozpoczęcie.
- ➡ Działania terapeutyczne są podejmowane w ramach programów terapeutycznych i Indywidualnych Programów Terapeutycznych, opracowywanych dla każdego skazanego z osobna. Na oddziałach terapeutycznych pracuje zespół terapeutyczny, w skład którego wchodzi: psycholog, terapeuci, wychowawcy, lekarze i pielęgniarki
- ➡ Na oddziałach terapeutycznych prowadzi się różnorodną działalność: funkcjonują grupy terapeutyczne, rozwoju duchowego i osobistego, wsparcia, prowadzone są wykłady, terapie indywidualne oraz różnorodne treningi: asertywności, zapobiegania nawrotom picia, wyrażania złości, relaksacji i komunikacji